

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Закаснили позив тзв. Института за срећу

Фрања Петриновић

Ствари су ретко, можда готово никад, онакве какве изгледају. Уосталом, знаво је да баш те и такве ствари, догађаји и прилике одавно више нису оно што јесу већ оно што изазивају.

Сакупиће све то, све то што би да не заборави, сакупиће све то, и ето све то ће бити такозвани живот. И знаће, поуздаво ће звати, да живи у ономе што је преостало после тога. Уосталом, зар му из дана у дан не пошашљају да живи под сенком такозваног?

Кад његово време на овом свету, под оним васионским крошњама, једном прође, а проћи ће сигурно, зар не, проћи ће сигурно, не би желео да буде потпуно заборављен. Зато и жели да се сећа свих људи док је још на свету овом, баш свих, чак и оних које никада није позвавао.

Ето, драги мој, Максиме, видиш ли можда тек сада докле смо уопште дошли, где смо то стигли и шта смо тражили? И насмешила се.

Као да само она, једина, зна стварно докле смо дошли и докле смо стигли. Она, нека опрости, увек препаметна Олга.

Више од свега волео би да сада, у овим годинама такозваних чистих рачуна, неке непознате помирности, може да каже Олги како више ништа не очекује. (Уосталом, што би било када било шта очекивао, зар не?)

Под врло оштрим нагибом, по стрмој падјини, драга Олга, пловним кроз тзв. живот.

Сада каже да се уопште не сећа да ли је тог сунчаног и помало прохладног јутра, тачно пре четири године, када је зазвонио телефон, уопште био срећан или несрећан и да ли је уопште тих порозних и мушкчавих дана о томе, или је био окупиран проблемима какве јесење суше и о спарушеним цветовима зимских рука.

Било како било, сада каже и да се не сећа да ли је то био пријатан женски глас или онако ментално досадан мушки који га је уштао да ли мисли како је срећа највеће људско добро.

Или му се можда причинило да је то глас Свемогућег у рашо прохладно јутро?

Каже да је одмах одбацио ту идеју готово сигуран да Свемогући у рашим, прохладним јутарњим сатима има преча и сасвим друга посла него да се бави питањем његове среће.

Сада се и не сећа, после четири године, да ли је покушао да буде циничан или јутарње духовит када је рекао: *Можда не знам шта је срећа, али одлично је препознајем када је видим. А све слабије видим.*

Слушајте, не може сада да порекне да је тај глас био љубазан, да је деловао као да клизи ивицом спиходљивости, готово молбе, срећа није баш толико приватна ствар, разумете, срећа не сме никако да буде приватна ствар. Ових дана, чим пре, посетиће вас наши агенти Државног института среће да озбиљно поразговарају са вама.

Док је премишљао да ли да се захвали на посети или најљубазније одбије, телефонски разговор се завршио.

Те проклете агенције за испитивање јавног мишљења, помислио је док је заливало зимске руже, досадне су као ваши, као биле не ваши чим је трагове најезде видео на тек назначеним првим попуљцима.

Ко је то био, питала је прилично уморним гласом.

Неки агенти.

Какви агенти?

Агенти као агенти, знаш, они имбецилни радозналци који нешто продају, или те питају да ли си расположен и да ли волиш сладолед од купина.

Јеси ли сигуран?

Ма, да.

Зашто су тебе пашли, зашто их интересује баш твоје мишљење, зашто мислиш да си ти толико важан?

Не знам.

Која си ти наврна будала, баш тако му је Олга рекла.

Сада после четири године хтео би да јој каже да је потпуно у праву, само када би могао, хтео би да јој каже како је он само тзв. будала, као што си и ти сада само моја такозвана Олга, као што сам и ја сада само твој такозвани Максим, и да не знам и не могу да ти то објасним, осим да кажем како је све што сам имао, све што имам у овом такозваном животу у ствари такозвано. Ништа друго до тзв.

ИНТЕРВЈУ: ВЕРА ЗАРИЋ, ЛИКОВНА УМЕТНИЦА

Страст према уметности

Изложба „Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву“ познате новосадске ликовне уметнице Vere Зарић отворена је у некадашњем атељеу Миће Михајловића на Петроварадинској тврђави, који су уметници окупљени у Удружењу „Ликовни круг“ преуредили у репрезентативан градски галеријски простор, и трајаће до краја лета. Представљени радови својеврстан су наставак једног од тематских циклуса који је обележио део стваралаштва доајенке нашег сликарства – „Градови и имагинарни градови“, инспирисаног просторима и амбијентима које је уметница посетила или доживела. Остајући доследна свом стилу, топоними најлепше фортификације на Дунаву нису престављени ни идилично ни после реално, већ су бојом и линијом отелотворени доживљаји и утисци, ништиме приче, импресије и опажања стечена током пет деценија проведених у атељеу на Петроварадинској тврђави.

• Ако су нас „Градови и имагинарни градови“ водили од Фиренце и Фераре све до Петре, да ли су „Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву“ својеврстан повратак кући?

– Заправо, не. Једноставно сам сматрала да би за отварање тог нашег новог галеријског простора најприкладније било да се Тврђави направи својеврстан омаж. По завршетку Академије мој супруг Петар Ђурчић и ја имали смо велику срећу да добијемо овде атеље и у њима смо практично провели много већи део живота него код куће. Тако да се сасвим логично простор који нас је окруживао наталожио. И из тога је на-

Фото: Д. Курчаб

• Када сте поменули путовања, сплетом околности вече пре отварање изложбе „Капије и амбијенти...“ простор испред Галерије Матице српске, која чува Вашу поклон-збирку, оплемениле су врхунске репродукције Гоје, Веласкеза, Рембранта у оквиру поставке „Прадо на отвореном“. А управо посета 1970. том чувеном мадридском музеју била је, како сте сами признали, једна од преокретница у Вашој сликарској каријери?

– Академија је организовала то путовање у Шпанију, при чему је за сваког студента покрила 80 посто трошкова, што је сада незамисливо. И било је то заиста животно путовање и незаборавно искуство које је и на мене и на Перу оставило утисак који никада није избледео. Са нама у аутобусу су били и Милић од Мачве, мој колега Чедо Васић али и његов отац – Павле Васић... Изузетно друштво. Провели смо на путу три недеље а од тога смо седам дана били у Мадриду и сваког дана смо ишли у Прадо – чекали смо да се отвори и писмо излазило до затварања. Тако снажан доживљај се једноставно угради у вас. Сличан утицај, али из једног другачијег угла, на мене је оставила Фиренца. Наиме, добила сам стипендију за унапређење ликовне уметности „Моша Пијаде“, а она је подразумевала да изаберам средину у којој ћу провести месец дана на стручном усавршавању. И одабрала сам Фиренцу, али смо Пера и ја обилазили и Пизу и Арцо и Верону и Асизи... И мислим да смо успели то да искористимо, Пера на свој начин, ја на неки свој. Та и слична путовања су нас изузетно обогатила.

• Да ли је Вашим младим колегама теже да се пробију у данашњем уметничком свету препуном сензација, нових медија и често спорних критеријума?

– Несумњиво да им није лако. Међутим, има нешто што је универзално за сва времена: страст! Не кажем да је она довољна, али без ње... Напросто, та нека страст мора да постоји. Рецимо, и Пера и ја смо били страшно везани за свој позив. И у овим годинама, упркос чињеници да је мој супруг преминуо пре четири године, и даље долазим сваки дан у атеље, као што сам долазила и раније. Останем, истина, мање, али с друге стране, у мени се ипак нагомилало неко искуство да већ знам шта могу да добијем после првог паноса, шта после другог и тако убрзвавам поступак, док је раније било три корака напред, два назад, па ми је требало много више времена да дођем до жељеног резултата. Такође, остало ми је урезано оно што је својевремено рекао Стравински: *Ја сам у осам сати већ за клавиром и инспирација дође.* Док се пењем на Тврђаву како бих дошла у атеље да радим, ја већ сликам без четке. Тачно знам шта ћу тог дана да радим. И да урадим. А ни желе ни воље ми и даље не мањка.

Мирослав Стајић

Несуђена виолинисткиња

• Од осме године упоредо сам ишла и у музичку школу, најпре основну па средњу. Више од 11 година сам предавала свирала виолину. И моји родитељи су били убеђени да ћу уписати музичку академију. Ето, писам, али сам ипак у Економској школи, где сам најпре добила посао након завршетка Академије ликовних уметности, у прво време предавала и музичко и ликовно.

стао циклус „Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву“, а прва тематска изложба, приређена 2018. у Музеју града, обухватила је 50 слика: то су били формати 80x100, од тога 20 слика и 30 колорисаних цртежа, рађених углавном воденим бојама и темперима. За ову пак прилику направила сам избор слика које се одnose на Тврђаву, при томе допуњен и радovima из другог мени важног циклуса, који у најширем смислу тематизује митолошке и религиозне представе, али измаштале на неки мој начин.

• Не мали број ликовних уметника се током каријере изгуби у тематским бесплућима услут лутајући чак и унутар структуре па и логике слике?

– Цео свој радни век делила сам на предавање у школи и сликање у атељеу. Уживала сам у свом педагошком ангажману јер сам стално листала историју уметности. То је за мене било велико богатство. Баш као што су то била и наша путовања, која су дошла као нека надрадња. Јер Пера и ја, кад год смо путовали, увек смо имали поред себе блок за цртање. При томе смо врло често радили исти мотив, с тим да га ја видим на један а он на сасвим други начин. И после тога се сав тај сабрани материјал претварао у слике. Тако су и настајале те моје велике тематске целине: градови доживљени кроз путовања, градови доживљени кроз историју уметности, измаштани градови, фрагментни градови... Други правац инспирације су поменути митолошки и религиозни мотиви, а трећи – предмети које сам налазила у атељеу и који су ме надахњивали. И те тематске целине се појављују током целог мог опуса, који траје већ ево пола века, само увек на другачији начин. Тренутно радим на новој серији слика где је, рецимо, један од мотива Колумбова лађа. И јако се радујем што ми не недостаје идеја.

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ПАВЛА УТРИНОВА (2)

Први пут на Трибини младих

Пише: Гордана Нонин

„На Трибини младих сачекали су нас пријатељи: Јудита Шалто и Познанићки. Помало нас је чудила тишина која је падала у згради. Када смо ушли у салу, добили смо разјашњење те тишине: у сали, наиме, није било ни једног слушаоца. Сала је била мрачна и празна. Било је то чудно с обзиром на приче које су кружиле о посебности (популарности) Трибине – као Трибине новог мишљења и нове осећајности. Можда те приче и нису биле претеране, али се из онега неоздана „младих“, из тих празних редова столица, помаљао прави смисао тих разглашених великих одзива, који су, без сумње, потицале из чисте малограђанске радозалности за познате личности (шпр. Оскара Давича, Душана Матића) или, још горе, откривали право својство провинцијског менталитета, за који су помаци у уметности били заправо само облици моде; једно пролазно помодарство. Међутим, стварно језро авангарде и нове уметничке мисли било је ипак присутно. Били су то наши пријатељи, али не само наши лични пријатељи, већ пријатељи наших (Радетових) погледа и поступака. Додуше ти „погледи и поступци“ нису били нешто већ познато и утврђено; напротив, било је то тек разрађивање и употпуњавање тих ставова и поступака. Раде их је на таквим, и другим сличним местима, тек уобличавао.“ - записао је у свој Дневник „Нулта егзистенција 1946 - 2006“ наш познати академик, књижевник, драматург и редитељ Павле Угринов у новембру 1958. године када га је Радомир Константиновић замолио да пође с њим у Нови Сад где је Константиновић позван да говори о Дисовој поезији, на Трибини младих.

Путовали су јутарњим возом, предавање на Трибини је било заказано за 12 сати, а без обзира на мало људи у публици, предавање је одржалих. „Говорио је о Дису надахнуто. Томе је највише доприносила Радетова говорничка лептина и повесовост, која је укључивала не само тачне речи већ и тачан нагласак, тачну боју речи, чиме су оне добијале своју пуноћу и проширен смисао. Утолико се то чинило уверљивије што је, стојећи, говорио само за нас неколико, заправо, празној и мрачној сали. Та његова говорничка elokвенција и падахутоста била је мој најчистији доживљај нашег пута у Нови Сад.“

У Дневницима се налазе и записи о томе како је Борислав Михајловић Михиз прешао лета 1957. године у Нови Сад да живи и ради. Било је то „добровољно изгнанство“ јер су многим сметали његови сусрети са Ђиласом који је био политички огућен због својих непомирљивих и званично неприхватљивих политичких идеја, а затим и одстрањен из свих државних и друштвених институција и организација. „Михиз се мало-помало пањао у озбиљној опасности да буде сасвим изолован, у ства-

ри онемогућен у било каквој дежурности, па чак на крају и приведен. У таквим околностима пањао му се његов школски друг Стеван Дорњски, истанпутни политички функционер, с којим се повремено виђао, и пријатељски му понудио (што је заправо био пријатељски захтев) посао и стан у Новом Саду (управник библиотеке Матице српске), како би се бар привремено „склопио“ с очигледно најчистијим противником.“ - записује Угринов.

Након пола године, када буде долазио у Нови Сад да се распита за објављивање својих прича, Михиза ће затећи промишљено: „Он је сада личио на уредника, и био исти као и сви други уредници: својим држањем, гласом, гестом и саветом. Чудо једно! Но нисам му ништа замерао. Довољно ми је било необично што сам га затекао да седи на састанку, затим на још једном, у тој чиновничкој улози, њему потпуно неприличној.“

Октобра те године, у Нови Сад долази и глумица Оливера Марковић, а Угринов записује: „Повесна својим посебним (личним, интимним) разлозима, Оливера је изненада напустила све, отпутовала у Нови Сад и ступила у сталан ангажман у Српском народном позоришту, јаким ништа не објашњавајући.“

Из октобра 1979. године су и записи како је његов пријатељ још из студентских дана, књижевник Момчило Милашковић прихватио да буде главни уредник Летописа Матице српске али је, нажалост, уредио само један број због нагле и преране смрти. На сахрани Милашковић, Васко Поша пуди Угринову да буде главни уредник Летописа Матице српске али овај то одбија због заокупљености пословима на телевизији, као и завршавању романа.

Са Попом је био велики пријатељ. И дан када је Тито умро, 4. маја 1980. године, Угринов проводи са Васком на ручку. Раствају се предече: „Договорили смо се да у Новом Саду проведемо три дана, на Петроварадинској тврђави у хотелу. Са нама ће ићи и Хапа; она већ унапред ужива у шетњама по тврђави. „Много волим Нови Сад“, додаје Васко. „Некад сам мислио да бих у њему могао живети!“

Луда вољња у савезу са Радомиром Константиновићем

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Лествица Перица Милутина

(Културни центар Војводине „Милош Црњански“)

Откривајући нам свој песнички поглед на свет кроз три циклуса обухваћених новом збирком „Лествице“ - уводним *Пљев*, затим средишњим *Дерала, време тишине ума, пелео*, те епилошким *Плухоте* - новосадски поета Перица Милутин води нас у просторе „сине радости скривене разлице смрти“. Нису то стихови за читање пред спавање. У његовом лирском субјекту не препознајемо распеваног дечака ког су музе опиле, ни слепог библиотекарца Хорхеа, који чак и у пропламсајима забаве и смеха види њаволску радост. Томе насупротив, Милутин смирено промишља, запажа, упозорава, али и пуди наду док слојевита и богата, вишезначна и сложена, његова поетска кула црпи градивни материјал из талог живота мудрости. И, како сам открива у поетском прологу: „кад се примире свињо, безнађе биља у љуткој провидности густе мучвине раскрилике светости, остаје сан, плод тама стварности. Ја, једна светлост црнела.“

Перица Милутин
ЛЕСТВИЦА

Народ и великаши Владан Ђорђевић

(Српско народно позориште)

Књижевно дело Владана Ђорђевића представља значајан друштвено-политички документ свог времена, а ова књига даје детаљну анализу комада *Народ и великаши* и поновно поставља аутора као једног од кључних представника српске драматургије тог периода, који је својим делом дао важан допринос не само развоју српског театра, већ и широј европској књижевној сцени. Драма *Народ и великаши*, у складу са тадашњим европским тенденцијама, представља значајан покушај ангажованог драмског израза у српској књижевности. Њен потенцијални утицај на развој политичке драме и српске позоришне уметности у целини био би знатно већи да је доживела ширу рецепцију и критичко признање. Књигу је приредила Милена Кулић у едицији „Драмска баштина“, коју је покренуо Зоран Ђерић.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Песма под кровом

„Плодова вода“, Јелена Стојсављевић (Повеља, Крагујевац, 2024)

Пише: Сања Перић

Иако књижевна историја не потврђује увек овакво уверење, дуго сазревање стихова и велики размак међу збиркама најчешће доносе већу смисаону пуноћу ономе што се с таквом обавривошћу објављује. *Плодова вода* трећа је збирка Јелене Стојсављевић, која излази скоро тридесет година након првенца *Рађена месечина* (1996) и песничке књиге *Подмлађивање сенке* (2001). Настасијевићевски суспрепут израз прве књиге касније је ритмички и лексички ослобођен, али је нешто од архаичне тајанствености остало очувано до данас. Једина вишеделна песма у *Рађеној месечини* носи наслов „Кућа“, и у великој мери предвиђа симболичку важност коју овај мотив има у новој збирци. Ако је кућа и породични дом, и тело, и песма, онда песничкиња прати како биће у њој расте, још од топлине мајчине утробе. Потенцијална опасност од вишка или мањка плодове воде не стаје у песничком трагању за складом који је, као у песми „Пчеле“: „Са њем суштине опточена / Златна и вечна твоја мера“. Како и чиме се биће песме храни, а која пупчана врца се, упркос наслеђу, мора пресећи, показује ауторка у поезији продорној, мелодичној и бујној, јединственим песничким гласом у нашој савременој књижевности.

Да је реч о гласу разноликих боја и дубина сугерише начин на који се певање мења у различитим циклусима збирке. „Присуство“, „Бежи колико те поге носе“, „Поглед“, „Огледало“, „Лака као перо“ и „Мехур“ указују да поезија Јелене Стојсављевић, попут воде, мења свој ток. Пролошка песма „Соба“ у том смислу је извор од ког све почиње, где су век провели мајка и отац чувајући наслеђе праотаца. Скромност, смиреност и кроткост, уз тихи труд и посвећеност, остају драгоцености које се не могу распродати ни разделити. И док преостала имовина не стаје комад по комад највредније опстаје – сама соба, испуњена присуством духова предака. Тако и песма добија обриси спомени-собе у којој се више не може живети, али се могу светковати вредности које се опирају трговини. Одбрана ових вредности, читамо у првој песми, најчешће је

борба на живот или смрт: „Јутрос смо оца / скинули с коца / Пре него ли је оживео“. Сабласно-игриви топ уводних стихова подсећа на гротескни играок, у ком се, као и у животу, више не желе играти улоге („други ће да глуме“).

Ефектни уводи и реско-ироничне поенте („Тешка је болест / Нашега века / У коме свега има / Сем Човека“) дају поезији Јелене Стојсављевић сценску снагу, као да је створена за извођење, што је посебно видљиво у циклусу „Бежи колико те поге носе“. Крик гоњеног човека, отпор и немирње воде у међусобно сатирање, да би се бес потом преобратио у малодушност: „Нек се уселавају у наше куће / Пусту... Има и грђе!“. Циклус „Поглед“ и песма „Кров над главом“ откривају да поглед треба усмерити ка себи, јер је кривица што је кућа „оронула“ и „проћерана“ у великој мери наша: „Овенчани лажном славом / тражили смо кров над главом / Мислех: биће боље крова / од рођеног родослова“. И док је мајка била „без дугова и без стида“, данас се укућани стиде „док их тужни преци прате“. Да има и светлих примера показују стихови о Надежди Петровић и Константину Неманићу, чија су жртва и трудољубивост нашем народу задужбина. На тај начин успева се премостити јаз између пре-

дака и потомака, али не присилно, како то чини данашњи човек, да би „свако од нас / постао острво за себе“, већ истрајним радом и љубављу. Затвореност у себе велика је тема Јеленине поезије, увезана са „нигтернет знањем“ и погледом у екране. Зато отвара прозоре и врата своје песничке куће, скидајући „зарђале браве“, да би дрвена тајна буђења пробудила и људску свест.

Рађање свести, попут рађања детета, дешава се у чистој води „спаситељки“, која *чудо над чудима* изводи и у нашем „веку муља“. Младост је сила која чисти и исцељује, па су и песме „младе и дрске“, а деца нас, „још млада и снажна“, буде из снова у заборав-кули. „Подмлађивање сенке“ из

претходне збирке прелази у подмлађивање певања и мишљења, да би младина у нама израсла у „језик што нас обликује у људе“. Зато се збирка и завршава чишћењем куће, како би соба са почетка коначно засијала. Поетиком усмереном ка обливи, подмлађивању и прочишћењу језика и духа, *Плодова вода* представља снажан повратак песничкој која, након деценија ћутања, брише праšину и са наших слова.

Јелена Стојсављевић
ПЛОДОВА
ВОДА

Повеља

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Зашто је везир омрзнуо сомот

Пише: Љубица Арсић

Гогољ је скренуо пажњу на колебљиву природу плиша, величанствене тканине достојне краљевске одеће, на њену светлију и тамнију нијансу у зависности да ли светлост пада низ или уз длачице материјала. Такође, сомот и плиш откривају погодан додир длања низ нити, али и непогоду када се рука помера у супротном смеру. Још једна особина овог материјала: он је лако „кварљива“ тканина, склона хабању. Плиш се лако издрља и брзо отрца, преломи се на превојима и током кратког времена изгуби свежину и сјај. На његову боју погубно утичу сунчева светлост и прашина тако да раскошна тканина брзо постаје обична крпа корисна за гланцање ципела. Плиш је међу тканинама најближи слици људског лица - од глатке младе коже до избороше и без свежине у старости.

Име Пљушканин из Гогољевих *Мртвих душа* подсећа на реч плица, а писца једино код овог lika, за разлику од осталих који су заустављени у једној пози и укоченом гесту, даје његово развијени пут. Како се променио и пропоз Пљушканин! Као кад руком гладно плиш! Пљушканин је, као и ова тканина, некад био другачији, са претпоставкама чуварног домаћина али без склоности према јаким осећањима. Његова младост и крпљивост неповратно су изгубљени. Понекад, за разлику од осталих Гогољевих likова, једино на његовом лицу блиста зрак некадашње свежине и људских могућности, али брзо загасне, као и привидна свежина плишане одеће кад се изнесе из мрака ормана и растресе преко прозора. Могуће је да је Гогољ, чуваши од мајчиних пријатеља како се згражавају над неумесним контрастом губернаторског бледила и пурпурне боје њене плишане хаљине с прошлог бала, улазио неопажен у мајчин орман и ошпавао шта му прво дође под руку, тако провајајући стаменист лик разиграње губернаторке, али и карактеристике ове тканине.

Сомот је често знак оријенталног света, непокретног и старог, склоног неминуемом пропадању. Сомот воле аге и богови, отмени представници Османлије, који од овог материјала праве дворску одећу, кафтане и опрему за коње. У сомот је одевена и лепа Млечанка у Андрићевој приповеци *Пут Алије Березелеза* коју јунак зле љубавне среће прижељкује и чије тело, „витко и племенисто, не може ни замислити“. Склиск при додиру, сомот подсећа на клизавост рибе која се многољак, на Венецијанкино тело недоступно Березелезу. Тка-

њина је иначе језик цивилизација. Топоа и тењак, сомот постаје препрека између човека и спољног хаоса, знак његове немоћи да се са светом ухвати у коштак.

Везир Јусуф Ибрахим, лик Андрићево приповеке *Мост на Жели*, поставши осетљивији на ствари око себе, наредио је да се из његове палате уклопи сав сомот и замени светлом чојом, која је глатка, мека и не шири под руком. Оваква наредба је изречена после везировог пада и заточења, а онда у најбољим годинама повратка на власт, када се осећа пуна вредност живота са побеђеним противницима и доживљајем моћи као последице савладаног пада. Искуство о клизавости самог живота променило је везира. Сомот га је подсећао на недавну тамницу. Омрзнуо је и седеф, јер га је повезивао са „неком студеном пустоши и осамом“. Чиним којим одбацује материјале карактеристичне за Османлије, везир издваја себе показујући да је можда један од ретких ко је спознао не само крпљивост власти већ и свеукупну пропадаљивост.

Слично деринишма и мистицизма за које је сомот обележје „пљок“ пролазног света, *дуљалука* испуњеног телесним уживањем и материјалним богатством које одваја од човека од Бога, везир Јусуф узима све што омета духовно усредсређивање и подсећање на хијерархију сунетне власти и надменост двора. Његово презир према плишу представља духовно одметништво, које га доводи у опасност да приђе тамо где му није место, јер га изопштава из друштва оних којима по друштвеној лествици припада и смешта у област „нижег реда“, међу пророке и аскете обучене у кострет.

Текстура плиша крије психоделично значење, јер одбија светлост пружајући сензуално искуство подстакнуто маштањем и сновиима. Ваљда ниједна од тканина, као сомот, не крије у густој структури, преплавању јавица, непредвидљивој игри светлости и сенки такву повезаност са сновиима и несвесним. Илузија дубине и покрета на сомоту подсећа на визуелне халуцинације и промене при запажању, што везира опомиње на недавну прошлост. Поставши свестан пролазности славе и моћи, везир Јусуф се отима, предузима да сагради мост као чин неприхватања и противљења непроменљивом закону постојања.

Границу између замислиног и доживљеног пријатно је али и опасно прећи. Она је слична сомотској позоришној завеси која дели фантазмагорију драмске представе од спољашњег стварног света. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Окупати се два пута у истој реци

Била је опште позната чињеница да је чувени природњак Карл фон Лине, отац модерне екологије, заслужан за именовање хомо сапиенса, са чувеним хијерархијским системом, односно рангирањем од виших ка нижим таксонима (раздео — класа — ред — фамилија — род — врста) и обрнуто, који је остао непромењен до данас, пред крај живота изнова писао књиге које је већ написао.

То није била обична заборавност, нити је била болест која човека обузме, обично у одређеним годинама, па толико заборавља ствари - чињенице живота - да често не уме да се сети ни сопственог имена. Онда је обично човек у том стању умео да по стварима у сопственом дому испише реченице попут оне на на шољица за чај „пази, немој да полупаш“, па затим „мој фини веш“, „моје срце је кудало за комшиницу Милку“, или „ово није мој тањир, него комшијин и треба му вратити што пре“, па чак и оне типа „Данијел је мој син“ или „Вив се зове моја жена“. Још су биле важније информације везане за људе из окружења а које су гласиле: продавац из најближег дућана на пошк је преварант, после ноћи увек сване нови дан, ја се зовем Пиле Хамилтон и заборављам све ствари будући са сваки пут изнова без икаквог сећања, па до оних у трену новог буђења кроз нејасних Милино брашно, баба воли папрене бомбоне, без граница и умора била је (опет) Милка.

Уколико је, с мало среће а више наде, и сам Бог остављао записе типа „ово је дрво“, „живот је чудо“ или чак, са много, много среће, „ово је човек“, можда тај заборавни (равнодушни?) Бог у некој библиотеци својих ретких издања налети баш на споменути запис „ово је човек“, смилује се и, бар из забаве, од дугог времена, да разбије бесмртну досаду, поново створи ишчезлу људску врсту.

Можда се, упркос тврђи мрачног Хераклита, човек може окупати два пута у истој реци?

Ђорђе Писарев

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Селимир Радуловић

Не требају здрави лекара
него болесни.
Нисам дошао да позovem праведнике
него грешнике на покајање.
(Свето Јеванђеље по Луки, 5: 39)

БЕЗ СТРАЖЕ И СТРАЖАРА

Земља је, наша, пушта,
Градови попаљени, њиве опустеле,
Пустош је име, наше.
Као колибе, у винограду, трошном,
Као сенице, у градини, запуштеној,
Као лисице, у јамама,
Птице ослепеле, у гнездима,
угашеним,
Без страже и стражара,
Под покровом, с дрвима,
угљенисаним.

Још је само семе ту.

Земља је, наша, пушта,
Ширећ руке лепшије, уз другове,
Пупеже, жигове, лажне,
кнежеве, лажне,
Мешајућ вино, с водом, у кострет,
Оденути, у пенелу се, ваљајући,
До грла, у води, с мутном пеном.

Земља је, наша, пушта,
С кукољем, поганим, што
Не сабира и огњем не сажже,
У песку, ситно-сивом, у цркви,
Мало, празној, сад почива душа,
наша,
Све даље од пророка, дарујућих,
И каши, златних, киша, небеских.

Кад се добро, не множи,
Ни зло не одлази, радости моја!

О МРЕЖИ, У МОРЕ, БАЧЕНОЈ, С РИБАМА, МНОГИМ, САБРАНИМ

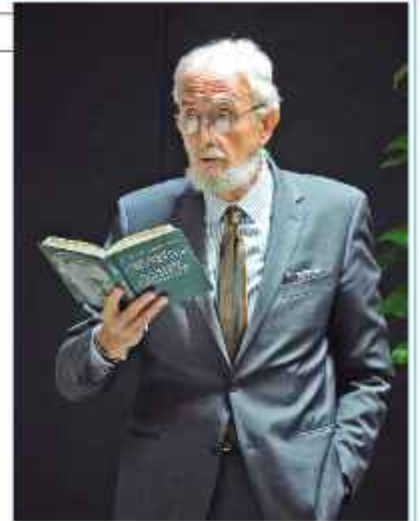
Час је, радости моја,
Добићеш крила, летећеш, и круну,
Царску, ставићу, на твоју главу,
И Оца, нашега, с венцем, трновим,
Гледаћеш лицем у лице.

За звездом, јутарњом, звезданом,
Што рађа се, даном, новим,
Са свећом, у рукама,
уз белу светлост,
Њену, с душом која тражи, и налази,
С расом, с хиљаду закрпа,
С хлебом и сољу, у рукама,
С очима, пуним, суза, у сетви, дивној,
Очевој, још семе трошиш,
Крстом усана, својих, дижућ сустале.

А кад се, у мрежи, у море, баченој,
С рибама, многим, сабраним, заглави
Душа, сиромаша, богата, што сија,
Као злато, кроз Оца се, јављајући,
Сад зрно, горушчино, биваш,
Сад квасац, сверастући, што брашно,
Много, премеће, у силу, своју,
Сад бисер, многоцени,
с бојама, јарким.

У часу, истом, кад помислиш,
с разором,
У души, уз левог, што гризе себе,
Да су дрви, на корак, од твог тела,
А ветар, тужни, време скраћујући,
Док се душа колеба, још веје, тугу,
Неизлечиву, ти знаш,
сад кратећ, оружје,
Сад њега се, латећ, као глава,
Дулихејска, да се, уз род, родљиви,
И кукољ, јавља, неподношљиви.

Хватајућ се струне, лире,
На ливади, с простирком, зеленом,
Главу оборив, сад бестидницу,
помоњеш,
И гозбу, демонску, кад заигра,
косе кратећ,
И заиска, на тањиру, главу Јованову.

СРЕД ГАЈА, ЦВЕТНОГА

Хвала ти, Оче, мој, што,
плодну, орах, њиву,
Што, након буре, страшне,
сад чинећ море,
Мирним, сред гаја, цветнога,
Још управљаш
Мојом, руком, док минути и сати
Пролазе, а дани и године, лете.

Уз светла, твоја, што деле дан
Од ноћи, па од часова, дивних,
Из земље Хомерове, још веје,
Песма, вечна, и сунце, радосно
На све се ширећ, стране,
Бојећ реку, с рукавцима, брзим,
Кад дрво, с гранама и лишћем,
Златним, с хладом, дивним, у крилу,
Мајке, мажућ се, сузом, њеном,
Пуни састави круг, кораком,
Грабећ, тихо-тихо.

УЗ РУБ ГОРЕ, ЊЕГОВЕ ГДЕ СЕ ПРУЖАЈУ ЛИСТОВИ, ЛОЗЕ

С вечери, с Јеванђељем, под руком,
Са палом, прашњавим, загуњавим,
Кренуо је на пут,
Тражио је новчић,
Трудом стечен, који је изгубио.

С времена на време, понављао је
Да му га је дао Отац, наш,
Уз руб горе, Његове,
Где се пружају листови, лозе,
Родљиве, и дивни хлад стабла,
Смоквиног, још језик, звезда,
звезданих.

А кад, јутро засја погледом, чистим,
Светлећ око главе, без земље, тврде,
Без воде, течне, постао је
Најтиша душа, Очева.

КАО УДАР ВАЛА, МОРСКИХ

Као суза, што, крадом
С бојама, новим, с облицима, новим,
Око осваја, па се видици шире,
Као птица, што се, крилима славим,
Држи у лету, као удар, вала, морских,
Ветром, дигнутих, пенушавих, од
Стикса,
Тамнијих, као небо, без звезда,
Кад притиска ноћ, тавна,
Тако и ти, још седиш, док из сенке,
душине,
Сузе, канаху, следећ траг лозе,
винове,
Украшене, којим ходаху, деве,
Безумне, и звук фрула,
берекинтских,
Што их дарује песник, древни.

Из новог рукописа *Ево, анђела!*

СУБОТИЧАНИН СИЛВЕСТЕР ЛЕВАИ ЗВЕЗДА СЕПТИДИНСКОГ ЛЕТЊЕГ ФЕСТИВАЛА

Fly, Rebeka, Fly

Пише: Беше Бордаш

У Сегедину се данас отварају традиционалне, чак 94. по реду летње игре, које се одвијају на тргу „Дом“, са четири хиљада седишта. Под окриљем ове традиционалне културне манифестације изведене су многе драме, опере, концерти, фолклорне представе... И то најчешће пред дупке пуним театрским простором. Будући да се импровизирана бина просторе на скоро хиљаду квадратних метара, ако желите да је попуните потребни су велике глумачке, плесачке и хорске екипе од најмање двеста особа, као и велики мешовити оркестар, огромна сцениграфија, богата костимографија, пиротехничка средства, а понекад будућу и хитови са живим коњима. Свакако амбијент предиван, са двоторачном катедралом у позадини, док је огроман трг окружен барокијим зградама, са одличном акустиком, а „крот“ над театрским звездано небо.

На том и таквом подијуму и ове ће године бити изведен мјузикл, љубавни трилер „Ребека“, дело Силвестера Леваја, нашег Суботичанина, и немачког драматурга и либретисте Михаела Кунца. Име композитора и либретисте Силвестера Леваја се код нас мало помиње, иако је реч о уметнику заиста светске репутације. У мају ове године напунио је осамдесет година живота. У Суботици је завршио основну и средњу музичку школу, стим да није свирао само клавира, него и оргуље, али и дувачке инструменте – саксофон, кларинет и флауту. Као петнаестогодишњак почиње да компонује, а као двадесетогодишњак оснива свој џез оркестар. На једном омладинском музичком фестивалу га је приметио Удо Јиргенс, једна од највећих звезда тадашње европске поп сцене, и на његову препоруку Левај одлази у Минхен и ту почиње његова стреловита каријера.

Почетком седамдесетих ће из његове ће музичке радионице тако изаћи један од највећих диско хитова „Fly, Robin, Fly“, који је написао за женски трио „Silver Convention“, и он ће га винути до врхова светских топ листа: засела је ова песма чак на прво место легендарне Билбордове Хот 100 а донела му је и награду Греми. Потом је уследила и сарадња са чувеним композитором Ђорђом Мородером, са којим је као аранжер радио на музици за култно остварење „Лице с оживљом“ Брајана де Палме, а потом и на једном од најпознатијих музичких филмова – „Флешденс“, на саундтреку, продатом у преко 20 милиона примерака, нашла се и Левајева песма „Ромео“, коју је отпевала Дана Савер.

Изамеђу 1980. и 2000. Левај је и живео у Холивуду, где је не само радио аранжмане него је и компоновао музику за филмове, од којих су најпознатији „Кобра“, „Морнаричке фокс“ и „Усијане плаве“... У међувремену се његова сарадња са Кунцом, с којим се упознао још у Минхену, проширила и на драмске музичке жанрове, те је 1991. настао мјузикл „Heksen, Heksen“

(Вештице, Вештице), а након годину дана и дело које ће га прославити и на овом пољу: Мјузикл „Елизабета“ (Елисавета), прича о животу и трагедији супруге Цара Франца Јозефа, која је родила троје деце, међу њима и престолонаследника Рудолфа, да би је септембра 1898. године приликом поподневне шетње Женевском језером, један италијански анархиста убо у срце, премијерно је изведена у Бечу 1992. Према званичним подацима, „Елизабета“ је преведена на десет језика и видело ју је до сада више од 12 милиона гледалаца у 14 земаља, што је чини најуспешнијим мјузиклом на немачком говорном подручју свих времена.

Почетком новог миленијума и дефинитивно се Левај враћа из САД у Немачку, где, поново у сарадњи са Кунцом, настаје оперета о Моцарту, која такође осваја велике метрополе тог музичког жанра од Европе до Америке. Нешто налик на „Елизабету“ је и мјузикл „Ребека“ с почетка приче, која 2004. године произведбу доживела у Токију, затим је постављена а Јужној Кореји, а потом је освојила и многе европске сцене, од Будимпеште и Беча до Немачке, Швајцарске, Финске, Румуније... па на крају доспева и до Београда, где ће је 2012. године, на земунској сцени Мадленум поставити Небојша Брадић, под диригентском палицом Ђорђа Станковића. Прозвезда под недрим небом тог дела је била прошле године на Сегединском летњем фестивалу, и била је толико успешна, да су наше комисије одлучиле да оперету поново изведу и ове године, и то од 18. јула чак у шест извођења.

О суботичкој породици Левај још толико: Силвестеров отац Ендре Левај (1911–1985) књижевник и новинар, оснувао је 1934. и био први главни уредник часописа Хид (Мост), који је и до данас најстарији књижевни часопис на целокупном мађарском језичком подручју, а крајем 1944. године Ендре са још троје новинара-књижевника (Ласло Гал, Михаљ Мајтењи и Жигмонд Кек) утемељио подлистак „Слободне Војводине“ на мађарском језику, претечу данашњег листа Мађар со. Мајка Ана била је музички педагог и позната спортисткиња, државни првак Југославије у стоним тенису 1938. године. Писац ових редова био је с њим у вишегодишњем контакту, јер је као уредник у новосадском Форуму радио на објављивању заоставштине рукописа његовог оца. Приликом тих сусрета и разговора Силвестер је рекао да је за њега мјузикл модерна опера, а тајна његовог међународног успеха је што је успео да џез „филије“ такозваном озбиљном „европском“ музиком. И у томе је ненадмашан – тврде музички критичари.

Силвестер Левај са Аретом Френклин на додели награде Греми

РЕТКА ЗВЕР ДОМАЋЕ ДРАМЕ

Дионизијев захтев

Пише: Светислав Јованов

Према предању из антике, када је тиранин Дионизије Први из Сиракузе желео да сазна све о Атињанима, Платон му је послао Аристофанове комаде. Када би данас, рецимо, неки тиранин (теоријска претпоставка, пошто тиранин данас, срећом, више нема) желео да сазна све о Србима, чије би му комаде послао неки наш Платон (у случају да га имамо)? С обзиром да покрећење подразумева „употребу“ неке актуелне, делујуће драматичке фигуре – дијале, не Стерије, Нушића и слично – бојим се да бисмо до имена веома тешко доспели.

Због чега је то тако? Ако за путоказ узмемо омиљену изреку писца оваих редова „Све што зближа јесте – то није“ (Нортроп Фрај), постепено ћемо увидети да, упркос декларацијама и про-

нитних оригиналних драма – али та надра остаје трајно неуспешна.

С тим у вези, оаде на сцену ступа трећи разлог/узрок нешколована и нестручна театарско-уметничка вољства постају, по правилу, лак плен једне школована и предузимљиве професије – а то су редитељи. Без обзира дали је реч о просечним занатлијама, даровитим почетницима, или повећаном већ славном магу сценске маште – редитељска каста у целини „диригује“ нашим репертоарима. Пошто је у таквим односима моћи (јер се о томе, коначно, ради), најчешће небитан материјал којим се диригује, домаћа оригинална драма најчешће бива или елиминисана (живи писац који се усуђује да испоставља услове), или суштински измењена у име редитељске „визије“.

Четврти разлог маргиналности оригиналне домаће драме стога већ задира у економско-статусну област. Наиме, ако га и стрефи та „фортуна“ да шаље свог редитеља – тачније, да постави писца/драматурга неког редитеља – наш савремени драматичар може рачунати као извесно да ће његово дело (или рад) бити материјално потцњени, пренасно – или у неким случајевима, никако – плаћени. Све то, упркос чињеници да је, без обзира на

позицијама, медијској галами и реклами, оригинална домаћа драма остаје великим делом и даље пасторче не само наше културе, него и позоришта самог. Пођамо, најпре, од корена феномена – самог школовања, то јест двеју постојећих факултетских катедри за драматургију: без обзира на релативно солидан ниво ових катедри, као и на доказане почетне успехе и даровитост њихових дипломанца – дотичних дипломанца претежно нема на местима драматурга у већини наших позоришта (статистика је сувише ужасна да бисмо је наводили). С обзиром на познату склоност нашег менталитета према бојемји као и мантру да се „уметност не може научити“ (премда драматичарски занат итекако може), очигледно би се да те, школованих драматурга лишене и „инспирацијски склопе“ театарске управе проналазе и задовољан број инспиративних и машто-

силне приче о колективном ауторству, процесу импровизације и „радионичарском“ раду, написати драмски текст који испоставља писаца у највећем броју случајева једини опипљиви материјал на основу којег отпочиње рад на представи. У светлу овако оцртане ситуације, није никако чудо што се у последње време, и на нашем најугледнијем фестивалу, Стеријином позорију, све чешће дешава да се, у конкуренцији за најбољу оригиналну драму, појављују само ДВА (2) оригинална драмска текста. То, логично, рађа бојазан од даљег смањивања, што би могло довести и до ситуације у којој на фестивалу створеном и развијеном у славу оригиналне домаће драме, дотичне драме уопште и не буде. А онда, у случају да неки савремени елиганс Дионизија Првог затражи неку информацију о Србима, поставимо му Аристофанове комаде.

ПРОЗОР У СВЕТ

Сиротани
Збигњев Масарнак
Агора, 2024.

Збигњев Масарнак (1978) је савремени пољски писац млађе генерације, који је доказао да већ сада иза себе има већи број екранизованих дела. То можда није превише изненађујуће пошто је он сам по формалном образовању сценариста, што је више него очигледно оставило трага и на његово прозно дело. Роман „Сиротани“ готово се може читати као сценарио за филм, пошто је углавном састављен од живих дијалога, и структуриран кроз кратка поглавља која функционишу као филмске сцене. „Сиротани“ прате љубавни пар Пољња који лутају Паризом његовом околином, у не баш превише одлучној позрази са послом. Једна јасна идеја која води једно од њих је сан протангисте да објави рукопис своје књиге.

Масарнакови „Сиротани“ баве се „генерацијом емиграције“, што је у Пољској назив за оне рођене седамдесетих, осамдесетих и почетком деведесетих који су у гласима масовне емиграције напуштали своју домовину после њеног уласка у Европску унију (за три године, у том периоду, земљу је напустило више од два милиона становника).

Реч критике

У својој бесконачној, готово цојсовској шетњи кроз град у коме траже срећу, за двоје главних јунака Париз и његова околна постају попут хипертекста – места која обилазе претварају се у тачке одакле се лако повлаче линије на догађајима из историје, уметницима који су на тим местима боравили (сликали их, или о њима писали), или се, у повикогеографској апсицији, делови урбаног простора преображавају у магична жаришта приватног микрокосмоса. Приватно, камерно и интимно је у фокусу овог романа, јер је свет увек сипљив из перспективе „двојства“, односно пара љубавника запледаних једно у друго.

У „Сиротанима“ се углавном открива тамна, опасна и завидљива, и не нарочито памурозна страна града светлости: јунаци налик града кроз које се крећу главни ликови су аутидери, просјаци, романтични хероји улице, или заборављени мајори и ситни преваранти. Као у тикарским романцима у којима је авантура апсолутна, приповедање се изједначава са путовањем, а једина коначна лука је сан о заједничкој срећи.

Насраја Писарев

Цитат

„За неколико дана нећете имати шта да једете... шапнуо је, заустављајући крв марамицом.“

„Имам двадесетак књига, продају их за десет евра.“

„Нико то веће кушити. Чак и за два евра. Осим тога, уради нешто конкретно. Писање нема будућност. О чему ти пишеш? О пољском селу? Да ли је Француску брига за то? Или Западну Европу? Цео свет? Никога није брига! Нећеш се свићи у Француску!... за ову земљу мораш сазрети, одрасти! Ово је Европа, не Дивији Исток! – виче за нама посежући за другом марамицом.“